

Platon, Phaidon i uddrag - fra

PLATON OM DØDEN

PHAI DON

:tænkning, hvis noget sted
ræder helt klart for os.

SIMMIAS: Ja.

SOKRATES: Tanken fungerer vel bedst, når sjælen ikke bliver generet af nogen af de legemlige faktorer, hverken hørelse, syn eller smerte og heller ikke fornøjelse. Nej, tanken fungerer bedst, når sjælen er mest muligt for sig selv og ignorerer legemet, og når den så vidt muligt ikke associerer sig med legemet eller er i berøring med det, når den stræber efter at få kontakt med virkeligheden.

SIMMIAS: Rigtigt!

SOKRATES: Altså, også her er filosofiens sjæl mest ligeglad med legemet, flygter fra det og stræber efter at være for sig selv.

SIMMIAS: Ja, det kan da godt være.

SOKRATES: Sig mig nu engang: Påstår vi, at der findes noget der er retfærdigt i sig selv, eller findes det ikke?

SIMMIAS: Det er der da ingen tvivl om.

SOKRATES: Eller noget der er smukt og godt i sig selv?

SIMMIAS: Naturligvis.

SOKRATES: Har du nogensinde set sådan noget med dine øjne?

SIMMIAS: Bestemt ikke.

SOKRATES: Eller har du nogensinde opfattet den slags med nogen anden legemlig sans? Jeg taler om ting som størrelse, sundhed og styrke, kort sagt om, hvad hver enkelt ting i virkeligheden er.

Tror du, at den sande virkelighed opfattes gennem legemet, eller forholder det sig snarere som følger: Den af os der har forberedt sig på at tænke mest omhyggeligt og præcist på emnet for sin undersøgelse, han vil også komme tættest på at have viden om hver eneste ting.

SIMMIAS: Helt bestemt.

SOKRATES: Den der bedst kan gøre det, er altså han der bruger sin forstand til direkte at nærme sig hver ting uden at anvende synsindtryk, mens han tænker, og uden at koble noget andet indtryk sammen med tankevirksohmheden, tværtimod, ved at anvende den rene tænkning i sig selv forsøger han at opspore, hvad hver enkelt ting er, rent og i sig selv. Han isolerer sig mest muligt fra øjne og ører, kort sagt fra hele sit legeme, fordi det

PHAI DON

169

forstyrrer sjælen og ikke tillader den at opnå erkendelse og sandhed, fordi sjæl og legeme påvirker hinanden. Tror du ikke, Simmias, at dette menneske er det eneste, der kan få fat i det der

rent faktisk eksisterer?

SIMMIAS: Det er dog utroligt godt formuleret, Sokrates.

SOKRATES: Konklusionen på denne diskussion er, at de virkelige filosoffer må være enige i dette og sige til hinanden i deres diskussioner, at 'hvis vi tænker os om i vores undersøgelse, så er det næste skridt faktisk, at så længe vi ikke kan slippe fri af legemet, og vores sjæl er besmittet med et sådant onde, så vil vi aldrig virkelig kunne opnå det vi stræber efter - og det vi stræber efter, er jo sandheden. Vores legeme distraherer os hele tiden, fordi vi trænger til mad og drikke, og hvis vi bliver syge, forhindrer det os endnu mere i at opspore virkeligheden. Legemet fylder os med lyst og begær, med frygt og illusioner af enhver art, med en masse ligegyldigheder, så at vi, som man siger, slet ikke er i stand til at tænke på noget. Det er også legemet og de legemlige lyster, der fremkalder krige, oprør og konflikter. Alle krige bliver udkæmpet for at opnå rigdom, og det er vores legeme, der tvinger os til at blive rige, fordi vi ligger under for legemets behov. På den måde bevirker legemet, at vi har for travlt til at beskæftige os med filosofi.

Værst af alt: hvis vi endelig får fred for legemet og koncentrerer os om at undersøge et eller andet, så dukker legemet op overalt i vores undersøgelse og volder stort besvær og uro og generer os, så at vi ikke kan se sandheden klart. Det er jo allerede tydeligt, at hvis vi ønsker at få et uforvansket indtryk af virkeligheden, må vi befri os for legemets indflydelse og betragte tingene i verden med sjælen alene; først da vil vi tilsyneladende være i besiddelse af det, som vi stræber efter og som får os til at kalde os filosoffer, altså folk hvis mål er indsigt og forståelse, når vi er døde, ikke mens vi er i live - sådan lyder argumentet. For hvis vi ikke kan opnå sand erkendelse sammen med legemet, er situationen den, at vi kun kan opnå egentlig viden efter døden. For først da vil sjælen være for sig selv, adskilt fra legemet, ikke et øjeblik før: Så længe vi er i live, vil vi tilsyneladende være tættest på at opnå egentlig viden, hvis vi slet ikke kommu-

Platon, samlede værker i ny oversættelse bind I
udgivet af Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tørtzen,
Gyldendal 2009

nikerer med legemet eller associerer os med det, medmindre det er uomgængeligt nødvendigt. Vi må ikke lade os inficere med dets natur, men skal isolere os fra legemet, indtil guden selv giver os fri, og vi på den måde kan undslippe legemets uforstand. Så vil vi sandsynligvis være sammen med ligesindede, og gennem vores egen indsats få viden om noget, der ikke er forvansket, dvs. siges sandheden, tror jeg. Det vil nemlig aldrig være tilladt det urene at røre ved det rene.^b

Sådan vil alle de der med god grund siges at være begærlige efter viden, tænke og tale, tror du ikke også?

SIMMIAS: Helt bestemt!

SOKRATES: Hvis det er sandt, kære ven, så må enhver, der kommer derhen, hvor jeg nu er på vej til, have god grund til at forvente, at han netop dér vil kunne opnå det, som vi har beskæftiget os så intenst med hele livet igennem. Dvs. at den rejse der er blevet mig pålagt, også for en anden vil skabe forventninger om noget positivt, når han mener, at hans intellekt er velforberedt, fordi det er blevet renset, om jeg så må sige.^c

SIMMIAS: Enig!

SOKRATES: Renselse viser sig altså netop at være det, som vi længe har talt om her, nemlig at sjælen fjerner sig mest muligt fra legemet og vænner sig til på alle punkter at være sig selv og være en selvstændig helhed, adskilt fra legemet, og så vidt muligt leve både nu og i fremtiden, befriet fra legemets lænker, så at sige.^d

SIMMIAS: Enig!

SOKRATES: Altså er det vi kalder døden, sjælens befrielse og adskillelse fra legemet.

SIMMIAS: Ja, det er det.

SOKRATES: Det er altså især de rigtige filosoffer, ja, måske netop kun dem, der er ivrige efter at befri sjælen, som vi siger, og filosofernes opgave er netop dette, at befri og adskille sjælen fra legemet, er det ikke?

SIMMIAS: Jo.

SOKRATES: Som jeg sagde i begyndelsen, ville det altså være latterligt, at et menneske livet igennem forberedte sig på at leve^e

så tæt på døden som muligt, og så når døden nærmede sig, blev forbitret.

SIMMIAS: Ja, det ville det da.

SOKRATES: I virkeligheden træner en virkelig filosof hele tiden i at dø, og det at være død er slet ikke noget, der gør ham bange. Tænk på det på følgende måde: En filosof kæmper med sit legeme på alle fronter og stræber efter, at hans sjæl skal være helt uafhængig af legemet. Det vil da være helt ulogisk, hvis han så, når døden nærmer sig, bliver bange og ude af sig selv. Han burde være glad for at være kommet derhen, hvor han havde håb om at nå det, han havde længtes efter gennem hele livet (og det, han havde længtes efter, var indsigt og forståelse), og hvor han kunne forvente at være sluppet fri af det han havde kæmpet med. Ja, mange er villigt gået i døden, når deres elskere, hustruer eller børn er døde, drevet af det håb, at de dér vil se og være sammen med dem som de længes efter. Enhver der virkelig holder af indsigt og sætter sin lid til, at det eneste sted, man kan opnå indsigt, er efter døden, vil da ikke blive forbitret over at dø, men glad for at komme dertil. Det må man da gå ud fra, forudsat han er en virkelig filosof. Han vil nemlig have den faste overbevisning, at kun i døden og intet andet sted vil han kunne møde indsigt i dens fulde styrke. Hvis det forholder sig sådan, som jeg sagde i begyndelsen, ville det så ikke være ulogisk, hvis en filosof frygtede døden?^a

SIMMIAS: Helt ulogisk!

SOKRATES: Behøver du noget andet bevis på, at hvis du ser et menneske blive forbitret over, at han er ved at dø, så er han, når alt kommer til alt, ikke nogen filosof, men at han ligger under for sit legeme. Han er sandsynligvis også pengeglad eller ambitiøs, enten det ene eller det andet, eller begge dele.^c

SIMMIAS: Det er præcis, som du siger.

SOKRATES: Sig mig, er det man kalder 'mod', ikke også specielt karakteristisk for filosoffer?

SIMMIAS: Ganske rigtigt.

SOKRATES: Hvad nu med det, vi og alle andre kalder 'selvbeherskelse', nemlig evnen til ikke at blive revet med af sine lyster,

men tværtimod til at tage afstand fra dem og holde styr på dem, mener du ikke også, at det er karakteristisk for den slags mennesker alene, dem der i højeste grad ser ned på legemet og lever et filosofisk liv?

SIMMIAS: Det må det være.

SOKRATES: Jo, for hvis du ser på alle andre menneskers mod og selvbeherskelse, så vil de forekomme dig påfaldende.

SIMMIAS: På hvilken måde, Sokrates?

SOKRATES: Er du ikke klar over, at alle andre mennesker regner døden for et af de største onder?

SIMMIAS: Det er det da også.

SOKRATES: Dvs. at når de mennesker der er modige, ser døden i øjnene, så gør de det af frygt for nogle endnu større onder?

SIMMIAS: Sådan er det, ja.

SOKRATES: Altså er det angst og frygt, der gør alle andre mennesker modige – med undtagelse af filosofierne. Og dog, er det ikke ulogisk, at det er frygt og fejhed, der gør folk modige?

SIMMIAS: Bestemt.

SOKRATES: Hvad nu med ordentlige mennesker? Er det ikke det samme der sker med dem, at de opfører sig anstændigt, fordi de i en vis henseende netop ikke har kontrol over sig selv? Det mener vi ganske vist er umuligt, men alligevel er det vel noget tilsvarende, der sker med dem, når det drejer sig om banal sindsligevægt: Af angst for at miste visse glæder og af begær efter netop dem, afholder de sig fra nogle fornøjelser, fordi de ligger under for lyst efter andre. Ikke desto mindre kalder de det at blive behersket af lyster for at mangle styr på sig selv, selvom de kun behersker visse lyster, fordi de ligger under for nogle andre. Det er det samme som det vi netop snakkede om: det at man opfører sig fornuftigt på grund af mangel på fornuft.¹

SIMMIAS: Det ser jo sådan ud.

SOKRATES: Jamen, Simmias, jeg er bange for, at dette ikke er den korrekte måde at vurdere moral på, at sammenstille lyst med lyst, smerte med smerte, frygt med frygt, og det er heller ikke som at veksle små mønter til en stor mønt; nej, der er kun én mønt, der gælder, og som alt dette kan vurderes med, nem-

lig indsigt. Kun med den og for den kan alt andet i virkeligheden købes og sælges: mod, sjælsbalance og retfærdighed, kort sagt den sande moralske karakter, uanset om lyst, frygt og al den slags kommer med eller ej. Når de holdes adskilt fra indsigt og forståelse og bliver stillet over for hinanden, er jeg bange for, at 'moral' bare er et skalkeskjul, som passer sig for slaver og ikke indeholder noget som helst sundt eller ægte. Når det kommer til stykket, er retfærdighed og mod en renselse (for det uægte), ja, og indsigt er en form for renselsesritual. De der skabte indvielsesritualerne til mysterierne, var ikke så ringe endda, men har i virkeligheden fra begyndelsen af antydet, at enhver der kommer ned til dødsriget uden at være indviet i ritualerne, vil blive hængende i dyndet, mens den der kommer rensset og indviet, vil leve sammen med guderne. For, som de der står for ritualerne, siger, 'der er mange der bærer på narhexstænglerne, men få har ånden fra Bacchos'.¹ Efter min mening er de sidstnævnte ingen andre end dem, der har levet et virkeligt filosofisk liv. Dem har jeg hele livet forsøgt at nærme mig så meget som muligt, jeg har gjort alt, hvad jeg kunne. Om det er lykkedes, vil jeg om kort tid, tror jeg nok, få klart at vide – hvis guden da vil det.

Dette er nu, kære Simmias og Kebes, min forsvarstale, for at I kan vide, hvor rimeligt det er, at jeg forlader jer og mine herrer i dette liv uden at tage det så tungt-eller forbitres. Jeg mener jo, at jeg i lige så høj grad dér som her vil møde gode herrer og gode venner. Det tror de fleste ikke på, men jeg vil være tilfreds, hvis min forsvarstale virker mere overbevisende på jer end på mine dommere her i Athen.

KEBES greb nu ind og sagde: 'Du kan have ret i meget af det, du har sagt, men dine forestillinger om sjælen bliver mødt af de fleste med stor skepsis. De er bange for, at sjælen, i det øjeblik den forlader legemet, ikke længere finder sig noget sted; tværtimod, den dag et menneske dør, bliver hans sjæl fuldstændig tilintetgjort. Så snart den forlader legemet, slipper den bort

1. Stave af narhexplanten blev båret i Dionysosoptog.